

Όταν τα αεροπλάνα δεν πετούν

Είναι καλό να χρησιμοποιήσουμε την εμπειρία του 2020 για να σταθούμε και να αναστοχαστούμε

Τον **ΡΩΜΑΝΟΥ ΓΕΡΩΔΗΜΟΥ***

Το μυαλό, το μάτι και η καρδιά θέλουν, και πρέπει, να αποδρούν.

Σαν σήμερα πριν από ακριβώς ένα χρόνο ετοιμάζα τις βαλίτσες μου για το πρώτο μου ταξίδι στη Μέση Ανατολή. Δέκα μέρες στο Ισραήλ και στην Ιορδανία. Μέσω του Αϊρβήν, μια μικρή γκαρσονιέρα στη Φλορεντίν –την μητρική συνοικία του κέντρου του Τελ Αβίβ- έγινε η βάση μας για να εξερευνήσουμε αυτή την τόσο πολύπλευρη, δυνάτη και οικεία πόλη, αλλά και για εθροίσεις στην Ιερουσαλήμ και στην Ιορδανία. Ενα πρωί στα αγρία χαράματα ξεκίνησαμε με πόλυμα από το Τελ Αβίβ, περάσαμε τα σύνορα στον Ιορδάν ποταμό και διασχίσαμε ολόκληρη την Ιορδανία, από τη Γέρασα, στο βορειοδυτικό άκρο κοντά στα σύνορα με τη Συρία, μέχρι την αρχαία πόλη της Πέτρας –ίσως το πιο συγκλονιστικό τοπίο που έχω δει ποτέ-, όπου βιολογικότερα σε σκηνή βεβαιώνον. Μετά δύο μέρες φτάσαμε στο απόκομο Ουάντι Ραμ (την «Ερημο της Σελήνης») στο νοτιοδυτικό άκρο της χώρας, κοντά στα σύνορα με την Αίγυπτο και τη Σαουδική Αραβία.

Το ταξίδι αυτό ήταν ένα όνειρο ζωής: είναι ωραίο πράγμα όταν πραγματοποιούνται τα όνειρα. Και ενώ εκεί περάσει μόλις ένας χρόνος, συχνά αναρωτιέμαι αν όλα αυτά συνέβησαν πραγματικά ή αν απλώς τα ονειρεύτηκα. Αναρωτιέμαι πώς θα εικάζω αν αυτό το ταξίδι, που το ονειρεύομαι από μικρός, είχε ακυρωθεί. Σκέφτομαι όλους αυτούς τους ανθρώπους –και υπάρχουν πολλές κι- λιάδες τέτοιοι άνθρωποι σε όλον

τον κόσμο– οι οποίοι αποταμίευαν μια ζωή για να κάνουν ένα μεγάλο ταξίδι (ίσως τον μήνα του μέλιτος ή το ταμα τους ή το τελευταίο τους ταξίδι), που η πανδημία τους διέλυσε το όνειρο και που μπορεί για λόγους υγείας ή κρημάτων ή ανελευθερίας να μην έχουν ποτέ ξανά μια τέτοια ευκαιρία.

Είναι βέβαια καλό να φιλοσοφούμε τα πράγματα: να σκεφτόμαστε ότι πάντα υπάρχουν και πολύ χειρότερα να χρησιμοποιήσουμε την εμπειρία αυτής της χρονιάς –αυτής της παύσης και της επανεκκίνησης που κάποια στιγμή θα έρθει– για να αναλογιστούμε. Είναι υγιές και μας βοηθάει. Για παράδειγμα, μπορούμε να ξανασκεφτούμε αν πραγματικά χρειαζόμαστε τόσο πολλά αεροπορικά ταξίδια για προχειροφτιαγμένα συνέδρια και ασήμαντες επαγγελματικές συναντήσεις, δεδωμένου του περιβαλλοντικού κόστους αυτού του μοντέρνου εργασιού, τουλάχιστον μέχρι οι πτήσεις να αποκτήσουν μηδενικό αποτύπωμα άνθρακα.

Μπορούμε επίσης να αναρωτηθούμε αν τόσα χρόνια είχαμε εκτιμήσει και επενδύσει επαρκώς στον δημόσιο χώρο γύρω μας: στα όσα εκεί να μας προσφέρει η γειτονιά μας, η πόλη μας, και στα όσα έχουμε να της προσφέρουμε. Το μυαλό, το μάτι και η καρδιά θέλουν, και πρέπει, να αποδρούν. Όταν όμως τα αεροπλάνα δεν πετούν –ή όταν εμείς δεν μπορούμε πλέον να πετάξουμε– υπάρχουν άλλοι τρόποι να ξεφύγεις: το καλό βιβλίο, η καλή ταινία, η μουσική, η αφήγηση, η άλλη οπτική γωνία.

Τα ταξίδια είναι η μεγαλύτερη ευλογία γιατί ο' αυτά συμβαίνουν τρία πολύ σημαντικά πράγματα, τρία πράγματα που σε ολοκληρώνουν ως άνθρωπο: ζεις το «τόρα», στο παρόν (αναμνήσεις δημιουργούμε μόνο όταν βιώνουμε το παρόν) ούτε όταν αναπολούμε το παρελθόν, ούτε όταν απειροχούμε για το μέλλον) γινώριζεις το Άλλο (τόσο στους ανθρώπους όσο και στα τοπία και στις κουλτούρες) και αγρά η γρήγορα, μέσα

στο Άλλο βρίσκεις το οικείο, τον εαυτό σου, συνειδητοποιώντας πόσο κοινός είναι ο ανθρώπινος πυρήνας μας.

Όταν κάνεις δύο βήματα έξω από τη φούσκα της ρουτίνας και της ασφάλειάς σου, από τον μικροκόσμο σου, τότε η φούσκα αυτή μεγαθύνεται και καλύπτει πλέον και το νέο έδαφος που πριν έμοιαζε απειλητικό: το ενσωματώνει και αυτό στον μικροκόσμο σου.

Επιστρέφοντας από την κατάκόκηνη έρημο του Ουάντι Ραμ, φτάσαμε στα σύνορα Ιορδανίας - Ισραήλ στη γέφυρα Αλεντζίμ. Έχε ήδη νικτώσει και η ομίδη απλώς επέτεινε την κινηματογραφική εμπειρία της αναμονής, των διατυπώσεων και των ελέγχων ασφαλείας στα σύνορα, δεδωμένων των πολιτικών συνθηκών στη Μέση Ανατολή. Διασχίσαμε τη Δυτική Οχθη, κάναμε μια στάση στην Ιερουσαλήμ και αγρά το Βροδί, αφού περάσαμε από τον φούρο της γετονιάς, γυρίσαμε στην γκαρσονιέρα στη Φλορεντίν, που πλέον είχε γίνει «το σπίτι μας».

* Ο κ. Ρωμανός Γερωδής είναι ανώπυ, καθηγητής διεθνούς πολιτικής και δημοσιογράφος στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκινγκ. Το βιβλίο του «Ανταποκρίσεις από τον 21ο αιώνα» κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Παπαδόπουλος.

14

[ΤΑΞΙΔΙΑ]

ΣΚΙΤΣΟ ΤΟΥ ΑΝΑΡΑ ΠΕΤΡΟΥΛΑΧΗ

Τουρισμός στην Ελλάδα μετά το σοκ του κορωνοϊού

Τον **ΜΙΚΑΗΛ Γ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ***

Οι αλλαγές που θα απαιτηθούν για να μπορέσουμε να χαράξουμε επιτυχή μια στρατηγική είναι μεγάλες.

Το 2020 φάνηκε ανάγλυφα και επώδυνη η εξάρτηση της οικονομίας μας από τον τουρισμό. Σε παγκόσμιο επίπεδο τώρα, η κρίση έχει θέσει υπαρκτά ερωτήματα αναφορικά με τον τουρισμό. Από πλευράς ζήτησης, η τάση είναι προς την αποδίπλωση εμπειριών, αυθεντικότητας και ποιότητας, ειδικά από τις ομάδες που έχουν την ικανότητα να συνεισφέρουν οικονομικά. Από πλευράς προσφοράς, σε πολλές χώρες οι κυβερνητικές δράσεις της ευκαιρίας να ξανασκεφτούν το ίδιο το τουριστικό προϊόν. Χώρες όπως η Νορβηγία, η Κροατία και η Σλοβενία, αλλά και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ο ΟΗΕ, προτείνουν ριζικές αλλαγές για τη μετά κορωνοϊού εποχή. Έμφαση δίδονται υπαρκτή τόσο στον θεματικό τουρισμό –από τη γαστρονομία στην πολιτισμική εξερενωση, στην ψυχολογία και στον «αστικό» τουρισμό, στον περιπατητικό, στον ιστιοπλοϊκό και καθεστρωτικό τουρισμό –όσο και –κυρίως– στη βιομηχανία. Σε προορισμούς όπως το Αμπερτινγνίμ η έμφαση δεν είναι στο πώς θα επηρεαστεί μεγάλου αριθμού τουριστών (ένα επικίνδυνο και παρωχημένο ελληνικό ταμείο),

αλλά στο πώς θα αναδιαταχθεί το τουριστικό προϊόν στην υπηρεσία του προορισμού.

Μια άλλη παρακαταθήκη της κρίσης είναι η δραματική επιτάχυνση της ψηφιοποίησης της εργασίας. Αυτό έχει επιπτώσεις στην επιλογή του τύπου κατοικίας των εργαζομένων –παράτηρητα φύγη από τα αστικά κέντρα, σε περιοχές κοντινότερα στα φύση–, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο οι εργαζόμενοι μοιράζονται τον χρόνο τους μεταξύ αστικών κέντρων και της υπαίθρου. Η κατηγορία των «ψηφιακών νομάδων», που είτε ως υπάλληλοι είτε ως ελεύθεροι επαγγελματίες μπορούν να επιλέγουν τον τόπο διαμονής τους, δημιουργεί νέα δεδομένα μιας οικονομικά εύρωστης και σημαντικής ομάδας που μπορεί να τονώσει τοπικές οικονομίες.

Είχαμε λοιπόν μπροστά σε μιν ανθεώρηση του τι ακριβώς σημαίνει «τουριστας», μιας και ο τουρισμός πλέον δεν αφορά μόνο όσους έρχονται για εποχικές διακοπές (κατά κανόνα, στην Ελλάδα, το καλοκαίρι), αλλά και όσους (Ελληνες ή μη) έχουν βάση άλλου και περνούν κομμάτι του χρόνου τους στη χώρα μας. Η κυβέρνηση είναι όρα δείξει μεγάλο ενθιαφέ-

ρον στην προσέλκυση όσων έχουν την εισοδηματική άνεση να διαθέτουν κατοικίες και περιουσίες ανά τον κόσμο, δίνοντας φορολογικά κίνητρα για την προσέλκυση τόσο των ψηφιακών νομάδων όσο και των συνταξιούχων. Ολοι αυτοί θέλουν να περνούν τον χρόνο τους σε μια χώρα με ευχάριστο κλίμα, όμορφο περιβάλλον, καλό φαγητό, ενδιαφέροντες και αυθεντικές περιοχές. Πώς τους επηρεάζουν οι πολιτικές μας;

Από αναπτυξιακής πλευράς, έπειτα από μακρά περίοδο επενδυτικής δυστοκίας, υπάρχει τεράστιος αναβρασμός. Εκ πρώτης όψεως το γεγονός αυτό φαίνεται θετικό, αλλά η πραγματικότητα είναι ανισοκαταπλή –και η κυβέρνηση οφείλει να δείξει την προσηκαστα προσοχή. Ο κίνδυνος είναι ότι οι τουριστικές επενδύσεις συχνά καταδύονται το περιβαλλοντικό και αισθητικό μας κεφάλαιο, και εμείς, αντί να τις κοιτάμε με μεγαλύτερη προσοχή, τις επιδοτούμε. Ενα παγκό παρόδειγμα τέτοιου ρίσκου είναι η περίπτωση της Ιου και η πρωτοβουλία www.save-ios.gr που στελεκώνεται από όσους εμπιστούν στις κατηγορίες επισκεπτών που θέλει να προσελκύσει η κυβέρνηση. Μελέ-

τες όπως της ΕΒΡΔ, της ΕΛΑΕΤ για τον υπερτουρισμό στη Ζαντορίνη και στη Ρόδο αποτυπώνουν με επώδυνο τρόπο τον κίνδυνο να γίνει η τουριστική ανάπτυξη ξέφραγο αμπέλι. Η επιστολή της Ελληνικής Εταιρείας, 60 προσωπικότητας, της 6/10 προς τον πρωθυπουργό αναδεικνύει το εύρος της ανησυχίας για τη διατήρηση του αστικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, το οποίο, εκτός από αυτοσκοπός, αποτελεί και τη βάση για τη βιώσιμη τουριστική μας ανάπτυξη.

Στον περιβαλλοντικό τομέα, πέρα από τον απαραίτητο περιορισμό της εκτός σχεδίου δόμησης που πάλι αναβλήθηκε, υπάρχει σειρά πολιτικών που πρέπει να επανεξεταστούν ώστε να μην είμαστε «πρώτους μόνο κατ' όνομα. Η επιμελέη, π.χ., της απολύνση-οποίησης μέσω των ΑΠΕ δεν θα πρέπει να γίνει παραμελημένος στην επίπλοση της εγκατάστασης ανισογεννητριών και φωτοβολταϊκών στο λοιπό φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, το οποίο διαφημίζουμε και ως βάση του τουριστικού προϊόντος μας, ούτε θα πρέπει μιν η ΕΤΑΔ να αποσραφίζει την εκμίσωση των παραλιών με ομπρέλες, φέρνοντας βραχυπρόθεσμα έσοδα αλλά υποβαθμίζοντας την αυθεντι-

κόπτη των παραλιών. Το 2021 αρχίζει η κινητικότητα από πλευράς πολιτικής. Η ηγεσία του υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας φαίνεται να ακοίσει τις συστάσεις για προσοχή – αλλά αναμένουμε περαιτέρω βήματα. Από πλευράς υπουργείου Τουρισμού, η έμφαση στους Οργανισμούς Διαχείρισης Προορισμού (DMMO) που νομοθετείται, παρά τις αναμενόμενες δυσκολίες στην εφαρμογή, είναι απαραίτητη. Ενας «πilotος» για βιώσιμη ανάπτυξη που συζητείται με την ηγεσία του υπουργείου Τουρισμού και η ΕΤΑΔ θα ήταν ένα άλλο σημαντικό βήμα. Οι αλλαγές που θα απαιτηθούν για να μπορέσουμε να χαράξουμε επιτυχή μια στρατηγική στο εθνικό και στο τοπικό επίπεδο είναι μεγάλες και θα χρειαστεί μια συνολική επίδραση από τον ίδιο τον τουρισμό. Με δεδωμένες τις νέες στρατηγικές προοπτικές και τη βιωσιμότητα υπό ισχυρή πίεση, έφτασε η ώρα να ξανασκεφτούμε τον τουρισμό.

* Ο κ. Μικαήλ Γ. Ιακωβίδης κατέχει την Έδρα Sir Donald Gordon Chair Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας στο London Business School, όπου είναι καθηγητής Στρατηγικής.